

Dva životy: svoboda, nebo moc?

9. července 2010, Llewellyn H. Rockwell Jr.

Toto je příběh dvou ekonomů, jejichž životy se v mnoha ohledech podobaly, avšak každý z nich se posléze vydal sledovat dva různé a protichůdné cíle. Jeden zasvětil svůj život svobodě, zatímco druhý z nich státu.

První zůstal po celý svůj život učitelem, přičemž nikdy nepůsobil v prestižní instituci ani nevykonával žádnou moc. Ve skutečnosti ze své pozice *proti* užívání moci vystupoval a stal se nejsilnějším světovým hlasem radikálního liberalismu či libertarianismu. Tento muž, jenž miloval svobodu, zemřel roku 1995 a jeho dílo od té doby oslovilo celý svět. Všechny jeho knihy se prodávají jako nikdy dříve a hvězda jeho odkazu září den ode dne jasněji.

Jeho jméno zní Murray N. Rothbard.

Naproti tomu druhý z nich se stal nejmocnějším a nejvlivnějším ekonomem na světě, přičemž svět samotný po dlouhý čas prakticky řídil. Po dobu výkonu své moci byl uctíván prakticky každým, kdo něco znamenal. Jedno jediné jeho veřejné vystoupení mohlo na trhu způsobit ztrátu či zisk stovek miliard dolarů. Po zbytek svých dní ovšem bude žít v posměchu a zavržení, neboť se bude muset bránit proti nařčením, že byl strůjcem jedné z největších finančních kalami v historii.

Jmenuje se Alan Greenspan.

Pojďme oba tyto životy prozkoumat a zhodnotit kroky, které oba za života učinili.

Jak poznamenal Charles Burris, oba se narodili ve městě New York v roce 1926. Rothbard se narodil v úterý 2. března. Následující sobotu, 6. března, se narodil Alan Greenspan. Oba dva měli podobné zázemí a výchovu. Greenspan pocházel z německé židovské rodiny, Rothbard z ruské židovské rodiny. Oba navštěvovali soukromé školy a věnovali spoustu času svým osobním vášním.

Po střední škole se ovšem jejich životní dráhy rozešly jinými směry. Zatímco Rothbard následoval velice konvenční cestu akademické ekonomie – která jej později vynesla na přední místo ve své profesi – Greenspan se odebral na Julliard School of Music, aby se věnoval své lásce, klarinetu. Jakkoli se to dnes může zdát podivné a překvapivé, Greenspan se tehdy o ekonomii, bankovníctví ani jiný technický obor vůbec nezajímal. Jeho vášní bylo umění, alespoň zpočátku. Na tom samozřejmě není vůbec nic špatného, hudba byla koneckonců dlouhou dobu považována za základ dobrého vzdělání. Tuto skutečnost zde zmiňuji proto, že se jedná o nepravděpodobný začátek u muže, který se později ocitl v čele instituce, která usilovala o řízení světové rezervní měny – muže, na jehož počest je dnes pojmenována profesorská pozice na New York University.

Rothbard se mezitím rozhodl navštěvovat Columbia University. Jeho hlavní specializací však nebyla ekonomie. Rothbardovou vášní byla matematika – a to v době, kdy ještě nenastala úplná matematizace ekonomické profese. Na Columbia University studoval pod slavným statistikem Haroldem Hotellingem. Mohl to být právě Hotelling, kdo Rothbarda ke studiu ekonomie přivedl. Rothbard–matematik si ovšem

(pokračování na straně 2)

Potřebujeme povinné pojištění? Aneb jedna historická zkušenost

Hynek Řihák

Je to již mnoho desetiletí, co je v našich končinách zavedeno povinné sociální (tj. i důchodové a nemocenské) a zdravotní pojištění. Pro zavedení těchto pojištění byly důležité zejména roky 1888–89. V roce 1888 začal platit zákon o povinném úrazovém pojištění (přijat 1887) a o rok později zákon o nemocenském pojištění (přijat 1888). Mimochodem, tyto zákony byly schváleny za konzervativní vlády premiéra E. Taaffeho, která se tak snažila reagovat na vzrůstající socialistické hnutí. Tato povinná pojištění se však nevztahovala na zemědělské, lesní ani domácí dělnictvo (Machačová, *Pojištění dělnictva II*, s. 194). Již však dříve – od roku 1860 – nařizoval živnostenský zákon (z roku 1859) podnikatelům: „...zakládat pokladny v závodech továrního typu a v provozech s nebezpečným povoláním“ (Machačová, *Pojištění dělnictva I*, s. 38). Působnost zákonů z let 1888–89 se postupně rozšiřovala, pořád však existoval prostor pro dobrovolné pojištění u nezahrnutých profesí. Ten zmizel roku 1926, kdy nabyl účinnosti zákon o povinném pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (přijat 1924). Tento zákon byl a dodnes je považován za pokrokový. Pojištění se vztahovalo na všechny námezdně zaměstnané

(pokračování na straně 5)

Hlas Destabilizačních Politik aneb svět HDP

Václav Rybáček

Jedno úsloví říká, že „realita je jen jedna, ale statistika je ohebnější.“ Mučení čísel pomohlo Řecku připojit se k eurozóně, mučíme statistiku inflace, zprůměrováváme bez ohledu na přirozenou rozmanitost společnosti. Aneb jak praví jiné vtipné úsloví: „statistik utonul v řece s průměrnou hloubkou 15 palců.“ Že lze statistiku „vylepšovat“, že existují chyby měření, to je zřejmé. Po hříchu jsme však téměř přestali uvažovat o vypovídací schopnosti údajů a informace většinou nekriticky vstřebáváme. Jenže: vypovídá CPI skutečně o inflaci? Vypovídá HDP skutečně o ekonomické aktivitě?

Nuže, projít se světem konstrukce inflační statistiky je atraktivní a důležitou túrou, nicméně přidržme se vzývaného HDP. Vývoj tohoto ukazatele totiž těší nebo děsí domyšlivé politiky i občany více než CPI. Nositel Nobelovy ceny Paul A. Samuelson označil tento ukazatel za největší ekonomický vynález 20. století, bez něhož se ekonomie neobejde. Ten samý Paul A. Samuelson, který v 70. letech předpovídal, že Sovětský svaz v roce 2010 dožene USA, co se úrovně národního důchodu na hlavu týče. Právě nyní můžeme předpověď keynesiánského ekonomy a „nobelisty“ porovnat s realitou, a jednoznačně ji nominovat na jednu z nejhorších ekonomických predikcí v historii.

(pokračování na straně 7)

sám brzy uvědomil, jaká jsou úskalí a omezení aplikace statistických metod v ekonomické teorii. Později začal své dílo budovat na Misesově odkazu, čímž postupně vytvořil systematickou ekonomickou teorii, jež byla založena na logické dedukci ve stylu teoretiků 19. století. Po celou dobu, již od útlého mládí, Rothbard rovněž zastával radikálně liberální názory.

Jakkoli se to dnes může zdát nemyšlitelné, Rothbardův životopis by sváděl k myšlence, že tento člověk bude předurčen ke kariéře mu úspěchu v ekonomii hlavního proudu a oficiální mocenské struktury. Že k tomu nikdy nedošlo, bylo důsledkem Rothbardových vlastních rozhodnutí – rozhodnutí, v nichž se odrážela jeho oddanost vůči principu a láska k pravdě i svobodě.

Greenspan nakonec zavrhl možnost, aby šel za svými hudebními sny. Jeho školní výsledky byly pouze průměrné. Vydal se tedy na turné s Henry Jerome Orchestra, kde hrál podle potřeby na saxofon či klarinet. Při putování z koncertu na koncert tak procestoval autobusem prakticky celou zemi. Brzy jej však tento život unavil a v roce 1945 změnil jak školu, tak své studijní zaměření ve prospěch ekonomie. Zahájil studium na New York University, kde ten samý rok začal vyučovat Mises. Greenspan však nestudoval u Misesa, kterého dost možná pokládal za vysloužilého staříka, který mu nemohl být nijak nápomocen při sledování jeho hlavního zájmu, jímž byla nyní kariéra. Na místo toho si zvolil fakultu nazývanou „továrna“: 9000 studentů vzájemně soutěžících v různých obchodních a podnikových specializacích. Roku 1945 promoval s vyznamenáním a zapsal se do magisterského programu, který úspěšně dokončil roku 1948.

V této době se životy Rothbarda a Greenspana krátce protnul na Columbia University. Dva roky předtím Rothbard dokončil na Columbia University magisterský program z ekonomie a zapsal se do doktorského programu. Předním členem fakulty byl v té době profesor Arthur Burns. Burns se později stal Eisenhowerovým předsedou Rady ekonomických poradců a předsedou Rady guvernérů Federálního rezervního systému. Dá se říci, že byl jakýmsi Greenspanem své doby. Greenspan opustil ekonomický program na Columbia University, aby následoval Burnse do Washingtonu, přičemž se snažil Burnse napodobit zejména v jeho schopnosti získávat vlivné pozice a poznávat mocné lidi. Greenspan pozorně Burnse sledoval, jsa uchvácen tím, jak může být ekonomie v éře pozi-

tivismu využita v kariéře ve službě státu.

Rothbard mezitím setrval na Columbia University, kde se soustředil na doktorandské studium a ekonomický výzkum. Jeden z jeho tehdejších klíčových článků vyšel ve sborníku na počest Misesa – toho domněle vysloužilého staříka, jehož zvykem bylo upřednostňovat pravdu před mocí. Tak jako se Burns stal Greenspanovým modelem, Mises se stal vzorem pro Rothbarda. Dvě více protikladné kariéry si lze těžko představit. Mises byl za svůj principy oddaný postoj vyhoštěn ze dvou zemí a poté, co emigroval do Spojených států, mu nebyl nabídnut žádný prestižní profesorský stolec kvůli jeho nekompromisním postojům vůči keynesiánské revoluci.

Rothbard si zvolil podobnou životní cestu. V článku, který napsal na Misesovu počest a jenž byl otištěn roku 1956, nastínil nové pojetí ekonomie užitku a blahobytu, aniž by použil matematické metody. Setkáváme se zde s doktorským studentem, jenž jedná tak, jak by si každá principy oddaná osoba měla počínat: hledá pravdu skrze výzkum a psaní. Nic mu nebránilo v tom, aby se místo toho připojil k tehdy stále módnější vlně keynesiánství a pozitivismu. Bezpochyby byl intelektuálně schop oba zmíněné obory mistrně zvládnout. Myšlenky těchto směrů však zavrhl, poněvadž je považoval za chybné, a raději se vydal na cestu, jejíž trasu vytyčil Mises.

A co mezitím dělal Greenspan? Běhal po Washingtonu a posluhoval mocným, přičemž sledoval každý jejich pohyb; v touze být jako oni a napodobit jejich kariéru cílevědomě pěstoval úzké kontakty s médii a lidmi na důležitých pozicích.

Rothbard obdržel titul PhD roku 1956, ovšem pouze poté, co překonal tisíce překážek, které mu do cesty nekladl nikdo jiný než Greenspanův mentor. Byly časy, kdy Burnsova svéhlavost doháněla Murrayho k zoufalství. Nabýval dojmu, že Burnse nemůže ničím uspokojit – a že Burns jeho práci dokonce záměrně sabotuje. Je ironií osudu, že se Rothbard a Burns znali již od dětství. Od střední školy žili ve stejném domě. Nemůže být sporu, že Burnsovo jednání představovalo osobní útok na Murrayho. Teprve tehdy, když se Burns začal plně zabírat washingtonskou politikou, dostal Rothbard svou příležitost a roku 1956 získal titul PhD.

Nyní je na čase uvést pár poznámek o Rothbardově disertaci. Jednalo se o empirickou studii, jež se věnovala prvnímu velkému hospodářskému cyklu ve Spojených státech, totiž finanční panice z roku 1819. Rothbard prozkoumal každý dostupný zdroj,

takže výsledkem bylo mnoho stránek popsaných detailními ekonomickými daty. Chápal rovněž důležitost ideologie a osobnosti v ekonomické historii, a tak se pozorně zaměřil i na soudobé debaty nad hospodářsko-politickými opatřeními. Stejně jako dnes, i tehdy lidé volali po státních intervencích. Avšak na rozdíl ode dneška vláda nereagovala na hlasy, jež požadovaly inflaci (nárůst peněz v oběhu, pozn. editora), regulaci cen, státní pomoc pro vlivné skupiny nebo rozpočtové stimuly. Výsledkem bylo, že panika brzy skončila a ekonomika se rychle zotavila.

Jaký byl osud této disertace? Po více než padesát let byla standardním textem k této historické události. Byla mnohokrát vydána. Mises Institute dnes prodává tuto knihu ve velkém množství.

Poskočme ale o řadu let dopředu a podívejme se na Greenspanovu disertaci, kterou odevzdal na New York University až o dvě desetiletí později, v roce 1977. Tato práce byla rychle archivována a do dnešní doby není nikomu přístupná. Nikdo netušil, co se v ní nachází, až do minulého roku, kdy jedna kopie unikla a dostala se do rukou reportérovi časopisu *Barron's*. To, co obsahovala, bylo natolik irelevantní a nepodstatné, že zpráva o obsahu Greenspanovy disertace byla pro tisk téměř nezajímavá a málem ani nebyla publikována. Jednalo se o pouhou kompilaci článků a analýz, které Greenspan napsal při různých příležitostech během předešlých dvaceti let – PhD bylo uděleno za životní zkušenosti, zdá se.

Čemu se v uplynulé době Greenspan věnoval? Založil konzultační společnost Townsend-Greenspan a pracoval pro Radu Národního průmyslového sdružení. Abychom Greenspanově firmě a její činnosti porozuměli, je třeba pochopit roli ekonomického experta v éře Pozitivismu. V poválečném období se masivní veřejné popularity těšili vědci se znalostmi „gnostického“ typu a stínovými styky s elitou. Opravdová expertíza nehrála takovou váhu jako její přesvědčivá iluze. To, co Greenspanova firma prodávala mocným, elitářským klientům, jako byl J. P. Morgan and Co., byl ve skutečnosti Greenspan sám. Greenspan si pečlivě budoval image vševědouceho učenice, jenž se důkladně vyzná ve všech záležitostech týkajících se ekonomie. Zdatně využil svých styků s Burnsem a dalšími mocnými k tomu, aby si vydobyl reputaci neúnavného shromažďovače dat, neustále chrlícího grafy, komentáře a předpovědi. Jednalo se však převážně o iluzi. Žádné grafy, shromažďování dat ani počítače nemohou vytvořit dokonalé

¹ Rockwellovo tvrzení, že se Greenspan zajímal o filosofii Ayn Rand a přidal se k jejímu vnitřnímu kruhu jen z ryziho oportunismu, je vysoce kontroverzní a pravděpodobně nesprávné. K tomuto tématu srov. např. výňatky z knihy Justina Martina *Greenspan: The Man Behind Money*, <http://www.noblesoul.com/orc/bio/martin.html>. Zrovna tak výrok, že filosofie Ayn Rand neměla nikdy žádný dopad na Greenspanovo smýšlení, ve světle faktů sotva ob stojí. Spíše lze říci, že ačkoliv objektivistické principy Greenspana inspirovaly na jakési abstraktní, takřka platonické filosofické úrovni, nikterak se tato skutečnost neodrazila v jeho konkrétních krocích, které činil v různých veřejných funkcích. Srov. Murray N. Rothbard, *Alan Greenspan: A Minority Report*, *The Free Market*, srpen 1987, dostupné na: http://mises.org/freemarket_detail.aspx?control=267. [Pozn. editora TL]

² Dlužno však dodat, že Ayn Rand podle všeho původně dala Greenspanovi přízvisko „undertaker“ (v daném kontextu asi spíše ve smyslu „funebrák“ (undertaker = pohřební ústav) než přímo „podnikavec“) na základě toho, že nosil zásadně tmavý oblek a kravatu, kterážto barva dobře vystihovala jeho střizlivé, rezervované chování. Její autentický výrok, když jej poprvé spatřila, zněl „Vypadá jako nějaký funebrák“ („He looks like an undertaker“). Viz v předchozí poznámce citovaný úryvek z knihy Justina Martina *Greenspan: The Man Behind Money*. [Pozn. editora TL]

³ Lew Rockwell chce tímto svým notně nadneseným a – přísně vzato – nepřesným výrokem patrně říci, že Greenspan je zodpovědný za největší měnovou expanzi v dějinách. Ani takto přeformulované tvrzení však zřejmě neobstojí; navíc – jak ukážeme níže – jej Rockwell ve skutečnosti nedokládá ani žádnými empirickými fakty. [Pozn. editora TL]

předpovědi. Co Greenspan opravdu dělal, bylo, že obratně využíval svých známostí i reputace a prodával iluze lidem, kteří po iluzích dychtili. Po celá 60. léta a následující dekády pečlivě piloval svou osobnost, aby co nejvíce ladila s převládajícím étosem. Tímto étosem byl „statismus“, idolatrie státu – tj. glorifikace centrálního řízení vykonávaného experty. Greenspan usiloval o to, aby stanul v jejich čele.

Nyní přichází na řadu pár slov o Greenspanově známosti s Ayn Rand. Většina autorů nikdy opravdovému významu tohoto vztahu správně neporozuměla. Jediný spisovatel, který jej dle mého názoru pochopil správně – kromě lidí z Randina vnitřního kruhu jako jsou George Reisman či Nathaniel Branden – je Frederick Sheehan, autor knihy *Panderer to Power (Posluhovač moci, pozn. překl.)*. Sheehan poukazuje na to, že Greenspanův vztah k Randině společenství byl vždy oportunistického charakteru a nikdy neměl jakýkoli efekt na Greenspanovo smýšlení.¹ Ayn Rand byla v té době slavnou spisovatelkou na vzestupu. Greenspan byl mistrem v tom, aby ve správném okamžiku nasedl na jakéhokoliv dobře rozeběhnutého koně. Samotná Rand ho nazývala „podnikavcem“ („undertaker“).² Často se svých společníků ptala: „Myslíte, že Alan je ve skutečnosti společenským šplhounem?“ Jejím intuice byla samozřejmě správná.

Epizoda s Ayn Rand a objektivismem však také ilustruje něco, co je pro Greenspana značně nelichotivé. Člověk bažící po moci, jenž při tom zůstává ve stavu intelektuální nevědomosti, je sám o sobě zavrženíhodný. Greenspan ovšem již ve svém článku z roku 1966 „Zlato a ekonomická svoboda“ jasně ukázal, že ve skutečnosti pravdu zná. Dobře věděl, že měnová politika a další intervence Fedu (a jiných centrálních bank) vytvářejí hospodářské cykly – vždyť právě o tomto psal ve svém článku, kde dokonce i správně popsal příčiny Velké deprese. Uvědomoval si, že státem vynucené papírové peníze posilují státní moc. Argumentoval, že zlatý standard je jediný peněžní systém, jenž zaručuje svobodu. Je špatné, když člověk zasvětil život službám státní moci ve stavu intelektuální nevědomosti. Když však totéž učiní, ačkoliv je s pravdou velmi dobře obeznánem, nelze to označit jinak než jako hanebné jednání. Greenspanův vztah s Ayn Rand se tedy nelišil od jeho vztahů s kýmkoli jiným: využil ji jako odrazový můstek ke svému opravdovému cíli, jímž byl kariérní vzestup.

Pouhých pár let po zmíněném článku se Greenspan poněkud přeorientoval a začal pracovat v Nixonově volební kampani jako koordinátor výzkumu domácí politiky. Začal střídat žít v New Yorku a Washingtonu. V roce 1970 složil jeho mentor Burns přísahu coby „šéf“ Fedu – a tehdy si Greenspan předsevzal, že právě tato pozice je jeho životním cílem. Každá volba, kterou od této chvíle učinil, byla tomuto cíli podřízena. Mezitím si udržoval značný veřejný profil. Ročně pronesl kolem 80 projevů a inkasoval vysoké konzultační honoráře, třebaže navenek rád předstíral, že vede prostý a skromný život muže neúnavně studujícího grafy a tabulky, jenž své rady a „moudra“ chrlí z čiré dobročinnosti.

Navzdory pilně pěstovanému osobnímu kultu se jeho předpovědi téměř vždy ukázaly být mylné. Uvedu jeden známý příklad. Dne 7. ledna 1973 byla Greenspanova fotka otištěna v *New York Times* na dvoustranně o brilantních tržních prognosticích. „Nestává se často, že byste mohli mít tak bezvýhradně optimistické vyhlídky do budoucna, jaké můžete mít v této době,“ hlásala jeho citace. O čtyři dny později dosáhly trhy vrcholu a do roka spadly o 46%. Něco takového bylo pro tohoto člověka typické: nějakým záhadným způsobem si byl schopen vybudovat reputaci proroka na slovo vzatého, ačkoliv se skoro ve všem mýlil. Jeho metoda byla vždy stejná: jeho životní cestu vzhůru lemují vzletná rétorika a nejasné, mlhavé výroky, jakož i přetvářka a faleš.

Byla to perfektní metoda pro práci ve státní službě. Téhož roku byl jmenován hlavou Rady ekonomických poradců. Roku 1974 doporučil prezidentu Fordovi, aby se pokusil prosadit novou daň jako nástroj boje s inflací. Byl strůjcem kampaně „Whip Inflation Now“ („Vyžeňme inflaci ještě dnes“, pozn. př.) včetně odznaků WIN – ačkoli si byl plně vědom, že pravým viníkem nebylo nedostatečné „mravní uvědomění“ lidu, nýbrž neschopnost či neochota Fedu zastavit vlastní tiskařské stroje (resp. pokračující expanzivní měnová politika Fedu).

O pár let později si Greenspan proklestil cestu do Reaganova vnitřního kruhu a stal se předsedou Komise pro důchodové zabezpečení. Výsledkem činnosti této komise bylo zvýšení povinných příspěvků na státní důchodové zabezpečení, což sice federální systém důchodového pojištění dočasně zachránilo, ale ve skutečnosti pouze oddálilo nevyhnutelné.

Vše předcházející však bylo pouhou předehrou k roku 1987, kdy Greenspan konečně dosáhl na svůj kariérní cíl. Byl nominován na pozici, na kterou se po celý svůj dosavadní život připravoval: předsedu Rady guvernérů Fedu. Krátce na to přišel známý krach na burze roku 1987. Greenspan reagoval stejným způsobem, jaký byl pro něj příznačný po celých následujících dvacet let, kdy stál v čele Fedu. V každé krizi užíval totožnou taktiku: otevřel federální penězovody co nejvíce dokořán. Pumpování peněz byla jeho jediná zbraň. Tuto možnost využil vždy, když se k tomu naskytla příležitost: mexická dluhová krize roku 1996, asijská nákaza roku 1997, bailout investičního fondu Long-Term Capital Management roku 1998, Y2K krize roku 1999 a 2000, splasknutí internetové bubliny a nakonec teroristické útoky na Washington a New York dne 11. září 2001. A nezapomeňme ani na den 13. listopadu 2001, kdy Greenspan za své „zásluhy“ obdržel tehdy stále ještě prestižní ocenění od firmy Enron.

Co stálo v pozadí všech těchto událostí? Lze konstatovat, že Greenspan opakovaně prokázal svou ochotu pomoci státu kdykoli, kdy se stát ocitl v nesnázích. Politici využívali Greenspana jako něco, co Sheehan nazývá „protiletický kryt“. Poskytoval jim cenné služby, za což jej znovu a znovu do této funkce jmenovali. Byl u nich tak oblíbený jako nikdo předtím. To není nikterak překvapivé. Greenspan byl totiž největším padělatelem peněz v historii.³

Důkaz o této skutečnosti nalezneme, pokud prozkoumáme vývoj úrokové sazby z federálních fondů. Podíváme-li se na příslušný graf od šedesátých let do dneška, uvidíme veliký oblouk, jenž dosáhl vrcholu v roce 1979, a poté vykazoval víceméně plynulý klesající trend až k dnešním nulovým hodnotám. Na svobodném trhu by k takovému mohutnému poklesu úrokových sazeb mohlo dojít jen v důsledku obrovského nárůstu úspor a kapitálu. Takového vývoje jsme však rozhodně nebyli svědky. V grafu zachycené stále nižší a nižší úrokové sazby jsou totiž zcela umělého původu, tj. zapříčinila je expanzivní měnová politika Fedu. Tyto nepřetržitě klesající nižší sazby navíc způsobily vznik stále extrémnějších investičních bublin.⁴

To, co nyní ve Spojených státech a dalších zemích zažíváme, je přímým následkem Greenspanova působení, které vedlo k největší finanční katastrofě moderní historie. A nenechte se zmýlit: každý její aspekt lze klást za vinu přímo Greenspanovi.⁵

Mnozí bývalí Greenspanovi spolupracovníci se otevřeně nechali slyšet, že jednání Federálního výboru pro operace na volném trhu řídil železnou rukou, aniž by kdy bral v úvahu odlišné názory či toleroval odklon od vlastní politické intuice. Jakékoli opačné názory zadupal do země širavými pohledy či implicitními i explicitními výtkami. Vládl pomocí zastrahování a hrozeb. Často pronášel výroky o stavu ekonomiky, které neměly žádný podklad v realitě, a každý v místnosti to věděl. Po určité době však začalo být všem jasné, že oponovat nemá smysl. Těm, kdo s jeho názory nesouhlasili, nezbyvalo než potají obracet oči v sloup a se zoufalstvím zasedací místnosti opustit, aby si s ostatními „spolupříteli“ mohli navzájem potichu postěžovat. V Greenspanově moci zkrátka bylo člověka jak vyzdvihnout, tak zničit.

Nadále si kultivoval svůj veřejný profil, což mu pomáhalo potírat nesouhlas uvnitř Fedu. Jeho vysoký veřejný status jakoby vysílal varování: neopovažujte se stavět na odpor tomuto „bohu na zemi“, který je všemi lidmi tolik obdivován. Obrazně řečeno, Wall Street a Washingtonský establishment dlouhou dobu pěl jednohlasně ódu „Díky Bohu za Greenspana“. Greenspan svůj „kult osobnosti“ samozřejmě vřele podporoval, posílaje své nohsledy ohlašovat tisku, že veškeré zásluhy patří jemu: zvýšení zaměstnanosti, snížení obchodního deficitu, optimistické zprávy o příjmech z Wall Street. Ať již se jednalo o jakoukoliv příznivou zprávu, Greenspan si za ní přisvojil zásluhu, i když s činností Fedu neměla nic společného. Byly to šílené časy. V časopise *New Republic* vyšel mystifikující článek, jenž popisoval domnělý kult na Wall Street, kde měl Greenspan údajně zasvěcenou místnost se svíčkami a vlastní ikonou. Zpráva to byla absurdní, ovšem uvěřitelná. Trvalo velmi dlouho, než lidé přišli na to, že se nezakládá na pravdě.

Co se dění uvnitř Fedu týče, Greenspanova válka proti odlišným názorům, typická pro jakéhokoli diktátora, byla pro mnohé inteligentní a čestné zaměstnance Fedu přílišným soustem. Janet Yellen roku 1997 odstoupila

z postu guvernérky, přičemž hořce poznamenala, že „je to skvělé místo, pokud vás baví jezdit po zemi a předčítat projevy, které pro vás předem napíše někdo jiný.“ Zavzpomínala také například na to, jak jí Greenspan nedovolil mluvit s nižšími zaměstnanci Fedu, protože se obával, že by mohli pocítit náklonnost či loajálnost k někomu jinému, než byl on sám. Bert Ely, konzultant Fedu, napsal o Greenspanovi něco, co se hodí na každého despotu v lidské historii: „Předseda nemá nikdy pocit bezpečí. Musí být stále středem pozornosti, nesnese žádnou konkurenci.“

Nemusím popisovat, jak Greenspanův příběh končí. Jeho pečlivě budovaný svět, jímž se obklopil, se začal hroutit jako domeček z karet. Dnes tráví svůj čas převážně tím, že si vymýšlí nejružnější výmluvy, jimiž by od sebe odvrátil obvinění, že to byl v prvé řadě on, kdo způsobil, že se nynější finanční krize a hospodářské recese rozpoutaly. Úplného morálního dna dosáhl patrně tím, že místo toho, aby uznal svou nebo vládní odpovědnost za krach z roku 2008, vinu častokrát neváhal svalit na údajně vrozené vady tržního systému.

Ayn Rand přemítala, zda tento „podnikavec“ není ve skutečnosti pouhým společenským šplhounem. Nevěděla a ani vědět nemohla, že se nakonec vyšplhá až na samotný vrchol, poté spadne opět dolů a svíjeje se v bolestech zradí principy, k nimž dříve předstíral náklonnost. Avšak každý, kdo jeho život podrobněji zkoumal, snadno rozpozná, jaká je Greenspanova opravdová tvář i povaha. Byl zkrátka oddaným služebníkem státu. Jak sám Rothbard napsal o Greenspanovi⁴, „skutečnou Greenspanovou kvalifikací je, že se na něj dá spolehnout, že se nikdy nepokusí pozici establishmentu jakkoliv otlášt.“ Lze uzavřít, že Greenspan od počátku své kariéry až do konce věrně sloužil politickému establishmentu.

Nyní bych se chtěl opět vrátit k Rothbardovu životu. Když jsme jej výše opustili, dokončil právě svou disertaci. Chystal se zrovna vyrazit na dlouhou intelektuální cestu, jež pohltila celý jeho život. Dokud mohl, publikoval v zavedených odborných časopisech. Bylo však jisté, že dříve nebo později mu jeho usilovné a nekompromisní hledání pravdy a láska ke svobodě zavou bránu do těchto periodik. Navzdory své inteligenci, in-

tegritě a akademickým úspěchům nikdy nezískal prestižní akademický post. Zprvu pracoval pro soukromou akademickou nadaci, pro niž recenzoval všechna nová historická, filosofická, právní a ekonomická díla. Jeho masivní pojednání o ekonomii, které vyšlo roku 1963, bylo původně zamýšleno jako stručný výklad základních ekonomických principů, jež měl napsat právě pro tuto instituci.

Když Rothbard konečně obdržel akademickou pozici, bylo to na Brooklyn Polytechnic v New Yorku. Byla mu tam přidělena zapadlá kancelář a vyučoval přinejlepším průměrné studenty. To jej však příliš netrápilo. Mohl svobodně psát, publikovat a zveřejňovat pravdu, což si přál více než cokoli jiného. Avšak i na tomto poli byly jeho možnosti omezeny. Člověk by si myslel, že co by stoupenci volného trhu mu budou otevřeny konzervativní časopisy. Avšak brzy poté, co se zostřila studená válka se Sovětským svazem, Rothbard nemohl zůstat němý ohledně záležitosti, které přikládal obrovskou důležitost, totiž vztahu mezi svobodou a militarismem. Válečný stát chápal jako pouhou odrůdu socialismu. Držel se kréda klasických liberálů: svobodný trh plus mírová mezinárodní spolupráce. Za tento důrazně zastávaný názor byl konzervativci uvrhnut do klatby.

Výsledkem bylo, že začal budovat své vlastní hnutí, jehož prvotním zárodkem byly pravidelné diskuse s hrstkou přátel v jeho obyvacím pokoji, avšak postupně se rozšířilo po celém světě. Dvě desítky jeho knih a tisíce článků podnítily vznik globálního hnutí ve prospěch svobody. Jeho ekonomické spisy překlenuly mezeru mezi Misesem a dnešní generací ekonomů rakouské školy. Svou obdivuhodnou osobností dal všem zřetelně najevo, že boj proti leviathanovi může být velkou zábavou.

Co se týče Rothbardova charakteru, nemůže být většího kontrastu, než mezi ním a Greenspanem. Byl-li Greenspan nudným a jednotvárným „podnikavcem“ (popř. „funebrákem“, pozn. editora), Rothbarda lze označit za „šťastného a radostného bojovníka“. Rothbard byl nadšen, když mohl trávit čas se studenty, kolegy či kýmkoli jiným, kdo projevil zájem o liberální myšlenky a principy. Když jste s ním hovořili, vždy si rád popovídal

o oboru, který byl vaší specializací. Ať již se jednalo o historii, filosofii, etiku, ekonomii, politiku, náboženství, renesanční malby, hudbu, sport, barokní církevní architekturu či dokonce televizní seriály, Rothbard měl okouzující schopnost přimět vás k tomu, abyste se cítili významnějšími a důležitějšími.

Vždy plně uznával a sám rád poukazoval na přínos i zásluhy ostatních. Nikdy vůči nikomu nechoval po dlouhou dobu zášť: i ti, kdo jej osobně zradili, u něj měli otevřenou možnost k usmíření. Všechny tyto vlastnosti pramenily z velkorysosti jeho ducha, kterou já osobně nade vše připisuji lásce k pravdě.

Jeho příliš krátký život byl náhle utat roku 1995. To byl však rovněž rok, kdy se v domácnostech a kancelářích nadobro usadil internetový prohlížeč. Přednášky, které Rothbard pronášel ve své malé newyorské učebně, si nyní posluchači pouštějí po celém světě prostřednictvím iTunes a Mises.org. Všechny jeho knihy jsou v tisku a prodávají se jako nikdy předtím. A nejedná se pouze o jeho knihy, ale také knihy o jeho knihách, stejně jako celé samostatné odvětví literatury vyrůstající okolo jeho odkazu.

Mnoho lidí prohlašuje, že Rothbard byl svým vlastním největším nepřítelem. Totéž lidé ostatně říkali i o Misesovi. V pozadí těchto výroků stojí myšlenka, že profesní kariéra těchto mužů mohla být ještě daleko lepší, kdyby byli smířlivější a méně razantně by vystupovali proti většinovému mínění své doby. To je zřejmě pravda. Je však držení kroku s davem to, oč v životě opravdu kráčí? Cožpak nechceme zanechat odkaz, který nás přežije?

V určitém bodě našeho života si všichni uvědomíme, že veškeré peníze, moc a majetek, které můžeme během svého života nashromáždit, nám budou po smrti k ničemu. Dokonce i velká bohatství mohou během jedné či dvou generací nenávratně zaniknout či přijít vniveč. Odkaz, který na tomto světě zanecháme, tudíž spočívá především v principech, podle kterých jsme žili. Jsou to právě ideály, jichž se držíme, a způsob, jakým jsme se je v praxi snažili naplnit, které jsou zdrojem naší nesmrtelnosti.

Greenspan po sobě zanechal ekonomiku v troskách a celý život byl ochotným přísluhovačem moci. Rothbard nám naopak odkázal

⁴ Celý tento Rockwellův odstavec je obrovsky zavádějící. Rockwell totiž očividně hovoří o tom, jaký byl vývoj *nominálních* úrokových sazeb v posledních cca 40 až 50 letech. K tomu, aby dokázal pravdivost svých tvrzení, však potřebuje, aby podobný trend vykazovaly nikoliv nominální, ale *reálné* úrokové sazby. Jak známo, zhruba od konce 60. let do začátku 80. let panovala ve Spojených státech sílicí a poměrně vysoká „inflace“ (tj. růst obecné cenové hladiny), která byla pravděpodobně z největší části způsobena tehdejší uvolněnou měnovou politikou americké centrální banky. Na začátku 80. let však Fed pod vedením Paula Volckera razantně utáhnul měnové „kohoutky“, přičemž cílem bylo snížit cenovou inflaci na jakousi přijatelnou úroveň. Nominální úrokové sazby byly sice v 70. letech a na začátku 80. let poměrně vysoké a vykazovaly rostoucí trend, ale bylo tomu tak právě v důsledku vysokého a postupně akcelerujícího růstu cenové hladiny, který u lidí vytvořil inflační očekávání. Kvůli těmto sílicím inflačním očekáváním se zvyšovaly i nominální úrokové sazby, které – jak ví každý student ekonomie – zahrnují i tzv. inflační přírůžku. Poté, co Volckerův Fed výrazně změnil měnovou politiku a inflační očekávání veřejnosti úspěšně zlomil, poklesla i výše zmíněná inflační přírůžka a tím pádem i nominální úrokové sazby. Tim lze vysvětlit, proč má Rockwellem popisovaný graf nominální sazby z federálních fondů tvar jakéhosi oblouku s vrcholem na počátku 80. let. Je tedy sice pravdou, že nominální úrokové sazby byly v 70. letech podstatně vyšší než po roce 1983, ale *totéž již nelze říci, srovnáme-li reálné úrokové sazby z těchto dvou období*. Přesto je navzdory výše řečenému docela dobře možné, že Greenspan svým přehnaným pumpováním peněz do ekonomiky, k němuž sahal de facto při sebemenším náznaku krize či zpomalení ekonomiky, skutečně zapříčinil celou řadu investičních bublin a jejich následných nevyhnutelných „krachů“ (včetně nedávné bubliny na americkém trhu nemovitostí a hypoték). Nicméně tvrzení, že Greenspan provozoval nejexpanzivnější měnovou politiku v dějinách (srov. pozn. č. 3), každopádně nelze prokázat pouhým odkazem na to, jaký byl vývoj nominálních úrokových sazeb v 70. letech a jaký během Greenspanova funkčního období. Je nezbytné též adekvátně zohlednit rozdílnou míru cenové inflace, jež v těchto obdobích panovala. [Pozn. editora TL]

⁵ Editorovi tohoto časopisu se dotýčné Rockwellovo tvrzení zdá příliš silné a přehnané. Sám fakt, že po druhé světové válce jsme několikrát zažili podobně velkou umělou peněžní expanzi, aniž by výsledkem byla srovnatelná „finanční katastrofa“, naznačuje, že expanzivní měnová politika je sice možná nezbytnou, ale *nikoli dostatečnou* podmínkou k tomu, aby k takové „finanční katastrofě“ došlo. V našem případě může být další souběžně působící příčinou např. institucionální prostředí, které politici jdoucí na ruku rozličným zájmovým skupinám postupně vytvořili a jež u tržních účastníků podněcuje systematický morální hazard. [Pozn. editora TL]

⁶ Murray N. Rothbard, *Alan Greenspan: A Minority Report*, The Free Market, srpen 1987, dostupné na: http://mises.org/freemarket_detail.aspx?control=267.

velkolepou vizi svobody, kdy propojil ekonomii a etické učení v jeden soudržný celek. Budiž jeho počínání příkladem toho, co to znamená uvažovat opravdu v dlouhodobém horizontu.

V každém věku a ve všech dobách si lidé musejí zvolit mezi dvěma základními možnostmi. Přijmeme svět v takovém stavu, v jakém se právě nachází, a pokusíme se do něj pružně začlenit, přičemž pragmaticky využijeme všechny příležitosti k vlastnímu vzestupu, které nám

takový svět nabízí? Anebo se budeme držet principu, ochotně zaplatíme cenu, kterou tato volba nevyhnutelně obnáší, a pokusíme se změnit svět k lepšímu? Tvrdím, že každý, kdo v minulosti opravdu pociťoval lásku ke svobodě, učinil druhou volbu. Tutéž cestu následuje i Mises Institute. Nechtť tutéž volbu učinit pokud možno každý z nás.

Llewellyn H. Rockwell, Jr. je zakladatelem a prezidentem Ludwig von Mises Institute ve

městě Auburn, Alabama a editor liberálně orientovaného serveru LewRockwell.com. Je autorem knihy The Left, the Right, and the State.

[Z angl. originálu Llewellyn H. Rockwell Jr., *Parallel Lives: Liberty or Power?*, Mises Daily,

9. července 2010 přeložil Josef Tětek; stylisticky mírně upravil Matěj Šuster.]

Potřebujeme povinné pojištění? Aneb jedna historická zkušenost

(pokračování ze strany 1)

osoby včetně domácích dělníků (Bartoš, Svobodný stát, s. 73–74). A velmi důležité bylo, že neplacení pojistného bylo napříště považováno za trestný čin (Výstava k výročí). Protože povinné sociální pojištění je zavedeno již tak dlouhou dobu, je dnes obtížné vidět, že se řada zaměstnanců sama o své vůli dobrovolně zajišťovala anebo byla pojištěna svými zaměstnavateli pro případ nemoci, úrazu, nezaměstnanosti a případně i stáří atd. My si to demonstrováme na řadě zaznamenaných případů, a to konkrétně na situaci v zemích Koruny české před zavedením plošného povinného pojištění v roce 1926 (především pak na situaci v 19. století). Budeme se však zabývat jen závodními, bratrskými a spolkovými pokladnami, přičemž prozkoumáme i možnost tvorby vlastních úspor. Nebudeme se naopak věnovat pojištění v komerčních pojišťovnách, instituci výminku (u sedláků) ani „pojištění“ pomocí velké rodiny atd.

Závodní a bratrské pokladny

Závodní pokladny byly zřizovány podnikateli, kteří obvykle složili větší finanční obnos jako základ pro pokladnu. Do těchto pokladen přispívali dost často i dělníci (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 37). Bratrské pokladny, které působily v báňské a hutní výrobě, si vydržovali sami členové, ale jejich správa byla většinou v rukách majitelů podniků (Ibid., s. 37). Od roku 1860 sice výše zmíněný živnostenský zákon podnikatelům přikazoval, aby závodní pokladny zřizovali, a horní zákon z roku 1854 ukládal podnikatelům tutéž povinnost ohledně bratrských pokladen, ale fakticky nic nenutilo (žádné sankce) podnikatele tyto pokladny zakládat (Ibid., s. 37 a 38)! Přesto tak mnozí o své vůli činili. Než se podíváme na konkrétní příklady, je třeba uvést, co bylo převážně cílem pokladen: „Závodní pokladny poskytovaly podpory v nemoci, v invaliditě a pozůstalým při úmrtí dělníka.“ (Ibid., s. 38); „Bratrské pokladny ... poskytovaly podporu v nemoci, při úrazu, invaliditě a ve stáří.“ (Ibid., s. 37).

Můžeme samozřejmě uvést řadu příkladů závodních pokladen. Na Moravě je uváděna jako nejstarší instituce tohoto druhu pokladna (penzijní ústav) vzniklá v továrně na lněné zboží v Janovicích u Rýmařova již roku 1834 (Janák, Hospodářský rozmach, s. 284). Ještě

starší však byly zřejmě bratrské pokladny v Rosicko-Oslavanském revíru (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 44). V Čechách patřily k nejstarším bratrské pokladny při Schwarzenberských dolech v Ratibořských Horách a v Černé v Pošumaví (Záloha, s. 17). Dalšími příklady mohou být pokladny při přádelnách lnu v okolí Trutnova, pokladna strojní továrny v Plzni nebo: „pokladna u firmy J. Liebieg a spol. ve Svárově [u Liberce, pozn. aut.], kterou majitel dotoval částkou 4 400 zlatých ročně.“ Tato poskytovala vedle podpor v nemoci i léky a hradila pobyt v nemocnici (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 42). Podpory v nemoci v severních a severovýchodních Čechách činily v pokladnách na přelomu 70. a 80. let asi polovinu dělnické mzdy (Ibid., s. 43). V Praze vznikla v roce 1864 „Centrální nemocenská a podpurná pokladna pro strojírenské dělníky“, ta hradila léky, lékařskou pomoc a podporu v nemoci ve výši 50 % mzdy po dobu 3–6 měsíců. Dělníci přispívali do pokladny 2 % ze své mzdy a podnikatel 20 krejcarů na dělníka za rok – 2 zlaté jednorázového vstupného za dělníka (Ibid., s. 43). Pro srovnání, kilo chleba stálo podle Dvořáka v letech 1860 až 1880 cca 8–15 krejcarů a masa 41–62 krejcarů (Dvořák, s. 51). V průmyslovém Brně vznikla „Ústřední nemocenská a invalidní pokladna pro dělníky od železa a kovu“ a ještě významnější „Dělnická nemocenská a penzijní pokladna brněnských soukenických a vlnářských závodů a dílen pracujících ve zdě“, jejíž stanovy byly přijaty roku 1870 a k níž přistoupilo 35 firem (později jich bylo 60–80), tato vyplácela později i penzi (Janák, Hospodářský rozmach, s. 286). Dělníci do ní platili dle profesí 1 až 1,65 % ze své týdenní mzdy a podnikatelé 40 % částky dělnických příspěvků (dle stanov z roku 1876). Podpory v nemoci se pohybovaly mezi 35–54 % mzdy – procentně nižší u více vydělávajících dělníků (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 43). Svoji pokladnu mělo i proslulé „Vitkovické horní a hutní těžištvno“ (Janák, Hospodářský rozmach, s. 286) a od roku 1864 i „Spolek pro chemickou a hutní výrobu“ z Ústí nad Labem. Pokladna Spolku (vedle vyplácení podpor) platila závodního lékaře a v areálu továrny byl zřízen nemocniční pokoj. Roku 1880 byl Spolkem založen penzijní fond pro úředníky, který poskytoval po 10

letech služby penzi ve výši 40 % platu, přičemž tato částka s každým dalším rokem vzrostla o 3 % (Englová, s. 266). A tak by se dalo pokračovat.

Bratrské pokladny vznikaly zpravidla v oblastech s těžbou nerostů a hutní výrobou. Mnoho bratrských pokladen bylo v uhelných pánvích severních Čech, severní Moravy, na Plzeňsku, Kladensku, Rosicku atd. Můžeme jmenovat třeba pokladnu u „Pražské železářské společnosti“ na Kladensku (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 44) nebo pokladnu ostravských uhelných dolů při „Severní dráze císaře Ferdinanda“ (Janák, Hospodářský rozmach, s. 286). Spojené pokladně Rosických báňských podniků platili horníci 5 % své mzdy do penzijní a pouze 1 % do nemocenské pokladny. V nemoci pak dostávali od 3. dne podporu ve výši 33 % své mzdy. Penze v invaliditě pak byly pouze kolem 30 zlatých za rok (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 44).

Pokladny měly od několika desítek do tisícovek členů. Pro zaměstnavatele bylo založení pokladny docela výhodné, umožňovalo totiž udržet pracovní sílu – zejména kvalifikované dělníky, protože vklad a výhody z pokladny byly úplně nebo částečně nepřenositelné; později při spojování pokladen však již přenosné mohly být alespoň mezi spojenými pokladnami (Záloha, s. 18; Dvořák, s. 65). Pokladny tak mohly lákat především zaměstnance toužící po jistotě.

Spolkové pokladny

Část zaměstnanců však byla se závodními a bratrskými pokladnami nespokojena, a to z výše popsaného důvodů nepřenositelnosti nároků. V 19. století bylo běžné, že zaměstnanci často měnili bez pardonu místo, kdykoliv se jim naskytly lepší podmínky jinde. Pokud část zaměstnavatelů nezakládala pokladny (ignorovala prostě předpisy) nebo nevyžadovala v založených pokladnách povinnou účast (u horníků měla být dle horního zákona z roku 1854 účast v případě existence pokladny povinná (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 37)), měla pak v očích takovýchto zaměstnanců konkurenční výhodu. Otvíral se tak i prostor pro další formu zajištění, kterou využívaly i profese mimo průmysl. Jednalo se o *svěpomocné spolky*, které provozovaly tzv. spolkové pokladny. Spolky byly většinou (něk-

teré byly však starší) vytvořené na základě zákonů o spolkovém a společném právu (z roku 1867) a mnohdy měly výhodnější podmínky pro pojištění než závodní pokladny (Ibid., s. 45).

Příklady najdeme opět více. V Liberci působila od roku 1870 „Všeobecná dělnická nemocenská a invalidní pokladna“ poskytující nemocenské podpory, invalidní a starobní penze a pohřebné. O rok dříve vznikla v Brně „Všeobecná dělnická nemocenská a podpůrná pokladna“ (Ibid., s. 45). Vznikaly i oborové pokladny. Jako byla například nemocenská pokladna brněnských knihtiskařů z roku 1863 a později i „Invalidní, penzijní, vdovská a sirotčí pokladna moravských knihtiskařů“ (Janák, Hospodářský rozmach, s. 286), holešovský „Spolek vzájemně se podporujících mistrů řemeslnických“ (Denešová, s. 133) nebo spolek na podporu nemocných koželužských tovaryšů v Třebíči založený roku 1876 (Fasora, s. 380) atd. Jak již bylo uvedeno, tuto formu zajištění užívaly i profese mimo průmysl, tj. profese, které nebyly zahrnuty do povinného úrazového a nemocenského pojištění z let 1888–9. Jako příklady lze uvést pražský spolek porodních báb z roku 1890. U tohoto spolku: „Podpora [v nemoci, pozn. aut.] byla maximálně po dobu 10 týdnů za rok ve výši 3 zlatých týdně..., v případě úmrtí 50 zlatých.“ To vše za zápisné 1 zlatý a příspěvek 38 krejcarů měsíčně a s kvalifikační lhůtou (tj. čekací - ta byla u spolků dost častá) 1 rok (Dvořák, s. 111). Dále lze uvést „Jednotu domobranců na Menším městě Pražském“ z roku 1897 (kde o výši příspěvku a výši i délce podpory rozhodoval individuálně výbor spolku), židovský ženský spolek z Prahy–Holešovic a Bubnů z roku 1896 vzniklý na podporu chudých šestinedělek, vdov a sirotek (Ibid., s. 113 a 116), „Podpůrný spolek lesních dělníků“ v Českém Krumlově (Záloha, s. 18), odborný spolek služebných z Brna založený roku 1910, který měl mimo případných podpor (v nezaměstnanosti a stáří) poskytovat také právní ochranu, ubytování a tak dále (Machková-Prajzová, s. 280). A dalo by se pokračovat. Po suchém výčtu je třeba připomenout, že právě spolky a jejich pokladny byly velmi pestré v poskytování různých podpor a nejen jejich (vzdělání, sdružování, zábava atd.).

Rozsah pojištění

Tehdejší rozsah pojištění je obtížné určit. V literatuře se uvádí údaje jen za některá odvětví (průmysl a těžba) a oblasti, a to jen v hrubých rysech. Například na průmyslovém Liberecku a v severovýchodních Čechách bylo v roce 1866 pojištěno 14,5 % zaměstnanců v textilním průmyslu (bylo zde však mnoho domácích dělníků), ale v Brně to bylo roku 1870 celých 50 % továrních dělníků (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 40). Dle údajů z roku 1869 bylo na Ostravsku pojištěno z horníků v uhelných dolech asi 45 % a u hutníků to bylo více (Ibid., s. 40). Ve stejném roce bylo pojištěno 75 % strojírenských dělníků ve středních Čechách včetně Prahy (Ibid., s. 38). Celkem pak v celé monarchii zhruba: „...z celkového počtu dělnictva zaměst-

naného v průmyslové a živnostenské výrobě a při těžbě uhlí a rud bylo pojištěno u některého ze zaopatřovacích ústavů [pokladen, pozn. aut.] 55 % dělníků.“ (Ibid., s. 38). V tom jsou však zahrnuty i povinné společenstevní pokladny (tj. živnostenských společenstevch – jako byla pokladna společenstva tkalců v Prostějově poskytující nemocniční ošetření (Ibid., s. 42)) a cechovní pokladny (např. cechu soukeníků v Liberci (Ibid., s. 42)) – předpis se však ani zde masově neprosadil a byl často ignorován (Ibid., s. 38). Nejčastější podporou byla podpora v nemoci, další podpory byly např. na nájem, stravu, výuku a podobně (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 38). Z výše uvedených dat je zřejmé, že pojištění bylo *masovou záležitostí*. A také že zřizování pokladen bylo spíše dobrovolným aktem než důsledkem zákonů z let 1859 a 1854 (pojištěno 45 % horníků na Ostravsku atd.). Autor nezná žádné podobné údaje z našich zemí pro rozsah pojištěností profesí mimo průmysl.

Kompenzace rizika

Musíme se zmínit také o tom, že mzdy za práci v nebezpečných a náročnějších profesích (např. horníci, hutníci a některé další dělnické profese – chemický, ale i textilní průmysl atd.) kompenzují rizika plynoucí z této nebezpečnosti a náročnosti. Jinými slovy zaměstnanci v profesích, v kterých hrozí více úrazů, nemocí nebo úmrtí, dostávají na svobodném trhu vyšší mzdy. Toho si všiml i sám velikán Adam Smith: „Mzdy pracujících kolísají s lehkostí nebo obtížností práce, její čistotou nebo špinavostí, s vážeností nebo nevážeností daného zaměstnání.“ (Murray, s. 2). A tato skutečnost je potvrzena citovanou empirickou studií (obsahuje rozbor dalších studií) od Murraye pro pozdní císařské Rakousko a je také potvrzena daty. Třeba horníci a hutníci patřili k nejlépe placeným skupinám dělnictva. Takový havíř si mohl dle odhadů ve 4. čtvrtině 19. století ušetřit za pracovní kariéru 3 až 6 tisíc zlatých, což stačilo na založení dobře vybavené živnosti (Machačová, Nástin, kap.2.2.2). Spolek pro chemickou a hutní výrobu vyplácel dělníkům vyšší mzdy než bylo v té době jinde obvyklé (Englová, s. 264) atd. Ukazuje se také, že po zavedení pojištění míra kompenzací klesá – de facto jsou kompenzace a pojištění substituty (Murray, s. 20).

Spoření

Tím se dostáváme ke spoření – lidé si mohli jednoduše peníze na horší časy našetřit sami (to neplatí samozřejmě jen pro „kompenzovaná“ povolání, tam však pracovníci těžili z vyšších mezd). Pravda je, že s tím mohli mít někteří z počátku (někteří trvale) potíže, protože nebyli zvyklí na to, že jim zůstávají peníze navíc. Při dřívějším životě v agrární společnosti se žilo tak říkajíc z ruky do úst. Potřebné vzory bylo nutné nejprve objevit a pak se je naučit (mimořadně toto objevování a učení současný systém potlačuje). Nicméně možnost sám si naspořit mohla být důvodem, proč někteří zaměstnanci – jako třeba právě horníci, o pojištění příliš nestáli (Machačová, Pojištění dělnictva I, s. 46).

Shrnutí

Výše uvedenou historickou zkušeností českých zemí jsme ilustrovali fakt, že i bez povinného pojištění jsou pracující schopni se sami masově (netvrdíme všichni!) a dobrovolně pojistit (a tím zajistit i své rodiny) a není třeba je k tomu nutit. Viděli jsme také, že zaměstnanci dostávají v rizikovějších profesích – tedy tam, kde častěji hrozí úraz, nemoc a smrt – vyšší mzdy. Je také zřejmé, že poskytovat pojištění bylo výhodné i pro zaměstnavatele. Dále je zřejmé, že ne všichni zaměstnanci o pojištění stáli, a tudíž zavedení povinného pojištění nerespektovalo jejich svobodnou volbu. I když naše znalosti nejsou úplné, zdá se také, že tzv. divoký kapitalismus měl více tváří, než pouze tu, s kterou se obvykle setkáváme v učebnicích dějepisu a politických výrocích.

Je také nutné si uvědomit několik dalších skutečností. Výše uvedený systém převážně soukromého pojištění (jenž byl zřejmě inspirací systému povinného pojištění) byl průběžným systémem, což je pochopitelné vzhledem k tehdejšímu vývoji počtu obyvatel. Tento systém byl také pružný, což dokazují poměrně časté úpravy stanov, plynoucí z praktického fungování pokladen. Dále pokud pokladny hospodařily se ztrátou (větší výdaje než příjmy), nemohly se spolehnout na to, že jejich ztrátové hospodaření bude kryto například z daní občanů.

Konečně ani dnes není u nás řada lidí pojištěna pomocí povinného pojištění. Například lidé, kteří nemají legální příjmy, si mnohdy neplatí o své vůli sociální pojištění. Nebo osoby samostatně výdělečně činné si dnes nemusí platit nemocenské pojištění.

Dostatečnost?

Zbývá však ještě jedna otázka – bylo toto převážně soukromé pojištění dostatečné? Na to je ovšem těžké odpovědět! Za prvé každý si pod pojmem dostatečné představí něco jiného. Proto prohlásíme-li nějakou úroveň pojištění za dostatečnou, jedná se o ryze arbitrární úroveň. Za druhé soukromé pojištění bylo velmi pestré, zejména se to týkalo spolkového pojištění, ale nejen jeho. V soukromém pojištění se lidé sami dobrovolně dohodli (pokud ovšem nechťeli zůstat mimo kolektivní pojištění) dle svého uvážení a také časových preferencí, což a jakým způsobem se bude pojišťovat. Naopak povinné pojištění je uniformní produkt, který vůbec nemusí respektovat a nerespektuje uvážení a časové preference některých svých účastníků. Za třetí je to obtížné z důvodu nedostatku zachovaných dat. To brání i porovnání soukromého pojištění s povinným, můžeme tak provést jen hrubá dílčí porovnání. Porovnáme-li pro příklad povinné nemocenské pojištění zavedené v letech 1888–89 pro výše uvedené profese, tak v případě nemoci dostával dělník od 3. dne 60 % obvyklé denní okresní nebo místní mzdy po dobu min. 20 týdnů (již nás nepřekvapí, že se opět mnohdy nepostupovalo dle zákonů, a tak tuto hodnotu lze brát jen za orientační) při odvodech 1,2 až 3 % mzdy – pokud to nestačilo na výplatu dávek, měl sáhnout do kapsy podnikatel (Machačová, Pojištění dělnictva II, s. 195), s daty uvedenými výše ohledně závodních a bratrských pok-

laden (33-54 % své předchozí mzdy), dostáváme pro povinné pojištění o něco vyšší údaje, a to jak pro dávky tak pro příspěvky.

Obtížné je také určit, zda lidé byli spokojeni se zavedením povinného nemocenského a úrazového pojištění v letech 1888–89. V letech 1879–85 přišlo velké množství peticí k sociálním otázkám (tedy nejen k pojištění) na Říšskou radu (Janák, Hospodářský rozmach, s. 289). Naopak povinné úrazové a nemocenské pojištění v letech 1888–89 v dotčených odvětvích tlačilo na přechod od tovární k domácí výrobě (tzv. rozptýlené manufakturně), aby se zaměstnavatelé a zaměstnanci vyhnuli tomuto pojištění (to právě neplatilo pro domácí dělníky). Domácí dělnictvo však zpravidla vydělávalo méně než tovární dělnictvo, a také jeho produktivita byla nižší. Došlo tak k obrácení pokroku (nebo jeho zpoždování) s dopadem na uspokojování potřeb spotřebitelů. Objevily se také žádosti o osvobození od povinného pojištění. Příkladem může být žádost tisíců zaměstnanců knížat ze Schwarzenberka, kteří již byli lépe pojištěni (například v případě neschopnosti následkem úrazu byla dávka ve výši 75 % pobírané mzdy místo max. 50 % u povinného pojištění) a využívali i bezplatného lékařského ošetření (toto bylo často využíváno i jejich příbuznými) u knížecích sociálních zařízení (Záloha, s. 20–21).

Autor děkuje Lukáši Dvořákovi za cenné připomínky.

Použitá literatura:

1. Machačová, J. *Pojištění dělnictva v průmyslových oblastech českých zemí 1848-1914 (II. Po přijetí zákonů o povinném úrazovém pojištění a nemocenském pojištění)*. Slezský sborník 88-1990-II.
2. Machačová, J. *Pojištění dělnictva v průmyslových oblastech českých zemí 1848-1914 (I. Podpůrné pokladny a spolky do r. 1887)*. Slezský sborník 88-1990-II.
3. Bartoš, J. a Trapl, M. *Dějiny Moravy díl 4 – Svobodný stát a okupace*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 2004, ISBN 80-7275-044-5.
4. *Výstava k výročí 80 let sociálního pojištění začala putovat po České republice* [online, 2004]. Dostupný z: <http://www.socialni.cz/cz/informace/media/tisko-ve-zpravy/tiskove-zpravy-2004/2004-11-08-vystava-k-vyroci-80-let-socialniho-pojisteni-zacala-putovat-po-ceske-republice.htm>
5. Janák, J. *Dějiny Moravy díl 3/1 – Hospodářský rozmach Moravy 1740-1918*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 1999, ISBN 80-85048-89-2.
6. Záloha, J. *Sociální zařízení na statcích hlubockých Schwarzenberků*. In: Machačová, J. a Matějček, J. *Studie k sociálním dějinám 7*. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 2001, ISBN 80-86224-24-4.
7. Dvořák, L. *Institucionálně-historická analýza počátků nemocenského pojištění v českých zemích na přelomu 19. a 20. století*. Diplomová práce. Praha: VŠE 2008.

8. Englová, J. *K sociální politice velkých průmyslových závodů v druhé polovině 19. a na začátku 20. století*. In: Machačová, J. a Matějček, J. *Studie k sociálním dějinám 6*. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 2001, ISBN 80-86224-15-5.
9. Denešová, K. *Středostavovské spolky v malém městě (Holešov) v českých zemích 1918-1938*. In: Machačová, J. a Matějček, J. *Studie k sociálním dějinám 10/2*. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 2002, ISBN 80-86224-38-4.
10. Fasora, L.: *Podnikatel v každodenním průmyslu C.F.L. Budichowsky*. In: Osobnosti moravských dějin (1). Matice moravská. Brno 2006, ISBN 80-86488-38-1.
11. Machková-Prajzová, N. *Služka příklad Marie Stejskalové*. In Fasora, L. aj. *Člověk na Moravě 19. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, ISBN 978-80-7325-147-5.
12. Murray, J.E. a Nilsson L. *Risk Compensation for Workers in Late Imperial Austria*. Center for Austrian Studies 2006. Dostupný z: <http://cas.umn.edu/assets/pdf/wp062.pdf>
13. Machačová, J. a Matějček, J. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 2002, ISBN 80-86224-23-6.

Hlas Destabilizačních Politik aneb svět HDP

(pokračování ze strany 1)

Odkud se HDP vzalo? Nelze říci, že HDP (či HND) jsou výtvorem keynesiánské ekonomie. Keynesiánci tyto agregáty spíše znovuobjevili, propracovali, zasadili do svých ekonomických teorií řešících vztahy mezi makroekonomickými agregáty a dali jim nový rozměr. Výsledek je zajímavý. Ačkoli původním cílem konstrukce HDP (resp. HND) bylo kvantifikovat zdanitelnou kapacitu ekonomiky, dnes má HDP rozměr ukazatele celkové aktivity, indikátoru hospodářského cyklu, nástroje predikce, prostě téměř všehkájícího ukazatele. Vzhledem k tomuto širokému užítí se také někdy hovoří o „fetišu HDP“.

Začneme při našich toulkách po HDP přirozeně s definicí. Ta zní: „peněžní vyjádření celkové hodnoty statků a služeb nově vyprodukovaných v daném období na daném území.“ Celkový objem? Vezměme si běžný statek – chleba. K výrobě chleba potřebujeme pšenici, mouku a další mezivstupy. Takže, sklidili jsme pšenici, umleli (vyrobili) z ní mouku a poté upekli chleba, vše za pomoci výrobních faktorů jako půda či práce. Byly v daném pomyslném období vytvořeny z hlediska HDP tři produkty (pšenice, mouka, chleba)? Nikoliv, pouze jeden: totiž chleba, tzv. konečný produkt. Dobře, vznikly-li ve skutečnosti tři produkty, avšak dle HDP toliko jeden, jak potom může být HDP ukazatelem celkové hodnoty? Jste na správné stopě. HDP není ukazatel

celkové hodnoty nově vytvořených statků a služeb, ani ukazatel hrubý. Naopak jde o ukazatel čistý, resp. očištěný.

Základní potíž spočívá ve faktu, že než se produkt stane spotřebním, mnohokrát změní svoji podobu. HDP zachytí tyto dřívější podoby pouze tehdy, jsou-li považovány za tzv. finální, a to v daném období. V takovém případě zachytí změnu v objemu mezistatků (nikoli celý objem, opět jde o čistou hodnotu) jako tzv. změnu stavu zásob. Jenže to mluvíme o části HDP, která je většinou tak malá, že tři řádky dalece převyšují její význam. Mezivstupy jsou jednoduše *v naprosté většině vyloučeny*. Jak však poté můžeme získat představu o celkovém objemu či hodnotě statků a služeb v dané ekonomice vyrobených? I mouka byla výroba, nikoli pouze chléb, ten by ve skutečnosti bez mouky nemohl být vyroben. Proč HDP s těmito (mezi)statky nepočítá?

Podle metodiky by šlo o nadměrné (dvojitě) započítání neboli – chceme-li znít světově – „double counting“, protože hodnota mezivstupů je údajně obsažena v hodnotě konečných statků a služeb. Hodnota mouky je zahrnuta v hodnotě chlebu? Co když cena chlebu klesne natolik, že hodnotu mezivstupů nepokryje? Stále bude hodnota mezivstupů obsažena v konečném produktu? Popírat oddělenou existenci mouky i chleba

je přece jen vcelku silné kafe, a tak jiným argumentem pro vyloučení mezivstupů je, že hodnota výstupu by měla pokrýt hodnotu vstupů. Jistě, pro pokračování ekonomické aktivity je nutné, aby hodnota výstupů v dlouhém období pokryla vstupy, ale kde je poté dvojitě započítání?

A co když chceme usuzovat na hospodářský cyklus? Stačí vzít údaj o růstu HDP? Odpovědí je teorie cyklu. Růst nebo boom je charakterizován situací, kdy dochází k růstu poptávky po výrobních statcích, rozšiřování výroby, čímž je vytvářen prostor pro budoucí růst spotřeby skrze růst objemu vyprodukovaných spotřebních statků a vytvořených důchodů. Díky tomu cyklus nevyhnutelně začíná ve výrobní sféře, protože nemůžeme spotřebovat něco, co nebylo předtím vyrobeno. Spotřeba nemůže vzrůst, pokud není co spotřebovat, pokud jí nepředcházela vyšší produkce! Jenže HDP s fázemi výroby přecházejících spotřebě v podstatě nepočítá, a proto má jako ukazatel cyklu závažný defekt.

Tím, že HDP nepočítá s mezistatky, je nám *vnucována představa, že konečná spotřeba je tahounem ekonomiky*.² Chcete podpořit či zachránit ekonomiku? Spotřebujte. Jenže spotřební statky a služby, které uvědomělý občan vyrazí při záchranné akci nakoupit, nevznikly ve chvíli, kdy učinil rozhodnutí o nákupu, ale muse-

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno
žádnou státní institucí.

ly být nejprve vyrobeny. A pokud výroba předchází spotřebě, což je poznaček v podstatě banální, leč opomíjený, pak je to právě výroba, co pohání ekonomiku a konečnou spotřebu samotnou. Objem spotřeby je tudíž závislý na výrobě, nemůžeme spotřebovat víc, než bylo vyrobeno.

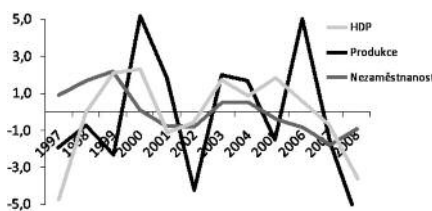
Ve světě HDP je vše jakoby naopak. Ekonomický proces jde od spotřeby k výrobě a statek jaksi záhadně vzniká ve chvíli, kdy se po něm objeví poptávka. Nabízí se namítnout, ale copak objem spotřeby skutečně není pro výrobu důležitý? Firma vyrobí produkt, při výrobě vyplácí mzdy, ale příjemci mezd napříč celou ekonomikou své mzdy nevynaloží na nákup tohoto produktu. Firma zkrachuje. Jistě, objem spotřeby na úrovni jednotlivých výrob určuje jejich životaschopnost a tím i strukturu výrob, jde o normální tržní selekci či Schumpeterovskou kreativní destrukci. Ale na úrovni makroekonomické, na které se HDP snaží pohybovat, tomu tak není. Zde je objem spotřeby jasně limitován objemem výroby.

Zdá se tedy, že dvojitě započítání je chybou z jediného pohledu, totiž z pohledu fiskálního. Celkový objem produkce nám opravdu o daňových příjmech mnoho nevypráví. Ale z pohledu analýzy hospodářského cyklu jednoduše chybou není. Naopak, pro korektní analýzu cyklu musíme brát v potaz veškeré vyprodukované hodnoty, sledovat relaci mezi statky spotřebními a výrobními (což jsou právě naše mezivstupy). Vzroste-li poptávka po mezivstupech, vzrůstá výrobní aktivita, přičemž až po čase budou vytvořené mezivstupy „maturovat“ do statků spotřebních. Toliko krátká rekapitulace. A jelikož tedy cyklus začíná ve výrobě, skutečným pozicí v cyklu identifikuje HDP až se značným zpožděním.

Vezmeme-li v úvahu vývoj v oblasti mezivstupů, výrobní sféry ekonomiky, pak můžeme o vývoji ekonomik získat správnější představu. Začátek americké recese na začátku třetího tisíciletí můžeme identifikovat již v roce 2001, kdy silně poklesly výdaje pro výrobní účely, stejně tak jako pokles české ekonomiky z konce roku 2009 je rozpoznatelný už v průběhu roku 2008. Vazba HDP na hospodářský cyklus může být demonstrována také vztahem mezi nezaměstnaností

a HDP. Následující graf ukazuje změny v tempu HDP, v tempu produkce (zahrnující i mezivstupy) a změny v nezaměstnanosti v případě České republiky v letech 1995-2008 (všechny změny jsou vyjádřeny v procentních bodech).

Graf: Změny HDP, produkce a nezaměstnanosti v procentních bodech

V ideálním případě by vztah HDP a nezaměstnanosti měl reverzní povahu: růst HDP vede k poklesu nezaměstnanosti, a vice versa. V našem případě je však vývoj spíše korelovaný, tj. jsme svědky paradoxního stavu, kdy klesající tempo růstu HDP vede k poklesu míry nezaměstnanosti a zrychlení růstu HDP k růstu nezaměstnanosti. Standardní analýzy se s tímto poznatkem vypořádávají tvrzením, že mezi vývojem HDP a nezaměstnaností existuje časové zpoždění. Jenže tvrdí přesný opak, že růst HDP povede posléze k růstu zaměstnanosti. Ovšem růst zaměstnanosti musí růstu HDP předcházet, neboť ekonomický růst začíná ve výrobě, kde přirozeně roste zaměstnanost, a až posléze se promítá výrazněji do HDP. Jak je z grafu zřejmé, realita daleko více odpovídá vztah mezi produkcí a nezaměstnaností.

Rosteme, ať to stojí, co to stojí...

Prozkoumejme HDP ještě z jiného pohledu. Výše uvedený rozbor hodnotil, nakolik je HDP smysluplný coby ukazatel produkce. Pokud nejste analytikem akciového trhu, představte si sami sebe v roli takového analytika. Hledáte akcie s perspektivou růstu. Analyzujete podniky, díváte se na strukturu aktiv, zjišťujete způsob financování aktiv (tj. závazky a kapitál), výsledky hospodaření generované činnostmi podniku, berete v úvahu vliv mimořádných událostí, a usuzujete, jak si podnik daného odvětví povede v budoucnu. Posuzujete prostě situaci podniku ze všech možných pohledů, abyste dokázali co nejlépe odhadnout jeho situaci a výhled.

Co činí HDP? Co nám říká o ekonomice? Mnohem méně. Ekonomickou situaci hodnotí pouze a jen dle zisku z provozní činnosti a objemu vyplacených mezd. Nezajímá se o finanční činnost, nezajímá se o strukturu aktiv, ani o způsob, jakým jsou tyto aktivity financovány. Z tohoto důvodu není HDP přímo ovlivněn,

ať již negativně, či pozitivně, překotným růstem cen akcií, domů, eskalací státního zadlužení, tedy podstatnými procesy, které v ekonomice – vedle tvorby přidané hodnoty – probíhají. Přílišná orientace na ukazatel HDP nás proto svádí na scesti. Růst spotřeby na dluh vnímáme skrze HDP de facto pozitivně, byť o udržitelnosti tohoto chování lze s úspěchem pochybovat.

Příklady „nafouknutí“ HDP na úkor eskalujících dluhů poskytli politici po celém světě více než dost. „Dejme“ lidem peníze na nová auta, povzbudíme spotřebu a tím i magické HDP. Říká ale HDP něco o naší schopnosti spotřebovat v budoucnu? Ne, mluví pouze o současné spotřebě. Ekonomika prostě není jenom HDP, ekonomika je více než mzdy a provozní zisky. Jsou to také finanční a kapitálové trhy, vývoj na trzích (nejen finančních) aktiv, investice do lidského kapitálu, je to neustálá fragmentace produkčních řetězců, něco čemu bychom mohli říkat „prodlužování výroby“ a tak dále. Nic z toho ovšem v HDP nenaleznete. Zaměřovat se pouze na HDP je jako přecházet silnici a dívat se pouze před sebe: budete mít zdánlivě dobrý směr, ale nevíšimnete si blíží-li se katastrofy.

Soupis námitek vůči HDP však předchozím textem v žádném případě vyčerpán nebyl. Spotřeba volného času, domácí produkce, samotná definice produktivní aktivity aj., tím vším vzniká diference mezi HDP a realitou, která tak silně trápí politiky i nobelisty (pro podrobnosti stačí zadat do google „Stiglitz Commission“). Upřednostnění volného času může zvýšit spokojenost jednotlivce, nicméně z hlediska „růstových politik“ je silně nežádoucí, neboť HDP by poklesl. Proč tedy HDP? Více než korektní nástroj (makro)ekonomické analýzy jde o nástroj kalkulace příjmů a výdajů fiskálních autorit, ale také ukazatel, jenž díky své konstrukci (tj. ocenění „užitečnosti“ produkce vlády pomocí sumy nákladů, která byla na dotčenou státní službu vynaložena) motivuje k realokaci zdrojů ve prospěch veřejného sektoru a k domnělému „povzbuzování“ růstu ekonomik skrze růst vládních výdajů, tak jak praví keynesiánská ekonomie.

Co říci závěrem? Americký profesor Aaron Levenstein před mnoha lety vtipně glosoval: „statistiky jsou jako bikiny. Co odhalí je svůdné, ale to podstatné skrývá.“ Vůči HDP je tato kritická glosa zřejmě ještě příliš smířlivá. HDP mnoho věcí ukrývá, ale mnoho důležitých jeví naprosto ignoruje. Proto narazíme-li na zprávy o nejnovějším vývoji hrubého domácího produktu, neplačme ani nejásejme, neboť v opačném případě bychom jeho význam silně přeceňovali.

Václav Rybáček je ekonom a působí na VŠE v Praze na Katedře institucionální ekonomie (rybacekv@vse.cz)

¹ Ze známých osobností ekonomie můžeme mezi pionýry podobných propočtů zmínit jednoho z prvních statistiků Williama Pettyho (17. st.) či ústředního představitele učení fyziokratů Francoise Quesnayho (18. st.).

² Odtud pak pramení oblíbené, leč zcela pomýlené průpovědky následujícího typu, jichž se hojně dopouštějí ekonomičtí žurnalisté: „Spotřebitelské výdaje zajišťují ve Spojených státech více než dvě třetiny ekonomické aktivity.“ Novináři si zkrátka neuvědomují, že HDP ani zdaleka nezachycuje veškeré výdaje v dané ekonomice. Ilustrujme tuto skutečnost i několika údaji pocházejícími z USA. Tak například, jak uvádí ekonom Mark Skousen, v roce 2007 činil americký HDP 13,8 bilionů dolarů, z kteréžto sumy představovaly zhruba 70 % spotřební výdaje. Když se ale podíváme na širší ukazatel hospodářské aktivity ve Spojených státech – tzv. Gross Output („hrubý výstup ekonomiky“), jenž zahrnuje i investiční a kapitálové výdaje – zjistíme, že skutečný objem hospodářské aktivity v USA byl v tomto roce téměř dvojnásobný (25,8 bilionů dolarů). Z takto vypočtených celkových výdajů připadla většina – 52 % – právě na hrubé investice a mezivstupy, zatímco podíl spotřebních výdajů se scvrkává na „pouhých“ 40 %. Viz Mark Skousen, *Which Drives the Economy: Consumer Spending or Saving/Investment?*, http://www2.gsb.columbia.edu/ipd/j_gdp.html [Pozn. editora TL]